

REGIONÁLNÍ DOPADY AGRÁRNÍ POLITIKY NA EKONOMIKU ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ ČR PO VSTUPU DO EU

REGIONAL IMPACTS OF AGRARIAN POLICY ON THE FARM ECONOMY AFTER ACCESSION CR TO EU

Ivan Foltýn, Ida Zedníčková, Petr Kopeček, Jan Kubát

Anotace:

Optimalizačním modelem FARMA-4 byly simulovány dopady agrární politiky po vstupu ČR do EU (SAPS, národní doplňkové platby a platby na LFA) na podniky právnických a fyzických osob na úrovni okresů ČR. Okresy byly charakterizovány průměry ukazatelů za uvedené podniky podle výběrového šetření FADN CZ za rok 2003. Výsledky modelových výpočtů byly agregovány podle velikostních skupin a podílu LFA na zemědělské půdě. Výsledkem je srovnání ekonomické životaschopnosti podniků v rámci uvedených skupin s průměrem ČR.

Klíčová slova:

Agrární politika, FADN CZ, regionální dopady, model FARMA-4, ekonomika zemědělských podniků

Abstract:

Agrarian policy impacts on the Czech farms (individual farmers and legal entities) on the NUTS 4 level were simulated by the optimization model FARMA-4. Regions were characterized by farm averages on the base of FADN CZ. Model results were aggregated into size and LFA groups. There was assessed the economic viability of farms in groups with the average for Czech Republic.

Key words:

Agrarian policy, FADN CZ, regional impacts, model FARMA-4, farm economy

ÚVOD - CÍL

Českým zemědělcům se po vstupu do EU otevřel celý vnitřní trh EU, kdy zpracovatelé mohou kupovat suroviny od producentů z celé EU bez celních bariér. To rozšířilo možnosti odbytu českých zemědělských produktů, ale současně se zvýšil tlak konkurence z EU. Vstupem do EU se také zvýšila ochrana českých zemědělských trhů vůči konkurenci ze třetích zemí v rámci ochrany vnitřního trhu EU s významným dopadem na možnost udržování vyšších domácích tržních cen. V oblasti cen zemědělských výrobců ČR je očekávána postupná konvergence k dominantním cenám EU. Nejvýznamnějším zásahem do podnikatelských podmínek českého zemědělství je změna agrární politiky ČR, která se okamžikem vstupu podřídila SZP EU se zachováním specifík pro nové členské státy EU.

Cílem tohoto příspěvku bylo posoudit konkurenceschopnou pozici českých zemědělců vůči ostatním evropským producentům v rámci vnitřního trhu EU v různých podmínkách ČR. Jako kritérium byl zvolen ukazatel zisk na ha z. p. vč. nárokových podpor (přímé platby a platby na TTP v LFA) vypočtený modelem FARMA-4 na základě regionálních rozdílů zemědělské výroby v ČR, reprezentovaných průměrnými podniky za okresy ČR (podle výběrového šetření FADN CZ za rok 2003) s uplatněním ekonomických podmínek roku 2004. Jako „životaschopné“ (tedy konkurenceschopné v rámci EU 25) byly pro účely tohoto

příspěvku ohodnoceny podniky, které podle modelových propočtů dosáhly kladného zisku na hektar.

METODY

Pro vyjádření regionálních dopadů agrární politiky byly využity okresy ČR (NUTS 4). Jednotlivé okresy byly zastoupeny průměrnými podniky právnických osob (PPO) a podniky fyzických osob (PFO), které byly získány z výběrového šetření FADN CZ za rok 2003. Výběrové šetření zpracovává v jednotlivých okresech ČR vybrané podniky v rozdělení podle právní formy na právnické a fyzické osoby.

Každý průměrný podnik v daném okrese a dané právní formě byl charakterizován průměrem všech ukazatelů, které FADN CZ sleduje (tzn. průměrnou výměrou půdy, strukturou plodin, stavem a obratem hospodářských zvířat, stejně jako hektarovými výnosy a užitkovostí zvířat a jednotkovými náklady na hektar či krmný den podle šetřených komodit). Podle průměrného počtu hektarů v jednotlivých oblastech LFA (méně příznivé oblasti) byl každý podnik zařazen do jedné ze tří skupin:

1. do 30 % ha z. p. v LFA;
2. mezi 30 - 70 % ha z. p. v LFA;
3. nad 70 % ha z. p. v LFA.

Předpokládá se, že rozdělení ploch zemědělské půdy podniku na LFA a nonLFA platí i pro každou rostlinnou komoditu. Tímto způsobem zobrazuje průměrný podnik všechna okresní specifika, která lze vyčíst ze šetření FADN CZ.

Takto zpracované průměrné podniky byly charakterizovány výrobně-technologickými podmínkami roku 2003 a byly na ně uplatněny ekonomické předpoklady a podmínky roku 2004 (po vstupu ČR do EU):

- stejné tržní ceny (průměrné CZV ČR podle ČSÚ);
- průměrné náklady za jednotlivé komodity (z výběrového šetření nákladů, prováděného každoročně ve VÚZE);
- pravidla agrární politiky roku 2004 pro ČR (přímé platby SAPS, národní doplňkové platby a platby na trvalé travní porosty (TTP) v LFA).

Průměrné podniky byly zadány do optimalizačního modelu FARMA-4, který je podrobněji popsán v [1, 2, 4]. V modelu byl fixován rozsah zemědělské půdy, struktura plodin a stavy hospodářských zvířat jednotlivých podniků. Ostatní proměnné modelu, jako vnitřní obraty stád, krmivové postupy atd. byly ponechány jako proměnné. Jako účelová funkce byla zvolena maximalizace celkového zisku podniku, definovaného jako rozdíl mezi celkovými příjmy ze zemědělské činnosti (tržby a dotace) za všechny komodity a celkovými náklady vynaloženými na všechny komodity.

Ekonomické výsledky byly vypočteny pro všechny okresy ČR, které měly dostatečný počet respondentů v šetření FADN CZ. Ze všech okresů ČR tak bylo pokryto celkem 67 okresů, z nichž byly vypočteny průměrné podniky PFO, a 63 okresů, z nichž byly vypočteny průměrné podniky PPO.

Výsledkem optimalizačních výpočtů modelových podniků (pomocí modelu FARMA-4) jsou ukazatele zisk celkem a zisk na hektar za jednotlivé okresy ČR v porovnání k průměrným hodnotám za všechny podniky celkem. Modelově vypočtené výsledky průměrných podniků byly agregovány jednak do velikostních skupin, jednak v rámci těchto skupin podle výše uvedeného zastoupení v LFA:

- a) podniky fyzických osob (do 50 ha, 50 - 100 ha, nad 100 ha z. p.);
- b) podniky právnických osob (do 1 000 ha, 1 000 – 1 500 ha, nad 1 500 ha z. p.);
- c) podniky fyzických i právnických osob s podílem do 30 %, mezi 30 - 70 %, nad 70 % ha z. p. v LFA.

VÝSLEDKY

Podnikatelský důchod ze zemědělské činnosti za rok 2004 byl výrazně kladný (podle SZÚ cca 8,5 mld. Kč [5]), podle FADN CZ 2 896 Kč/ha z. p. [3]).

Regionální propočty podle PPO a PFO ukázaly následující relace mezi průměrným ziskem v ČR a velikostí průměrných podniků a jejich zařazením do skupin podle podílu LFA (tab. 1 a 2):

Tab. 1 - Výsledky agregovaných skupin průměrných podniků právnických osob

Ukazatel	MJ	Průměr	Zemědělská půda			LFA		
			do 1 000 ha	1 000 - 1 500 ha	nad 1 500 ha	do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %
Zastoupené okresy	počet	63	18	28	17	17	18	28
Zemědělská půda	ha	1 281	724	1 228	1 958	1 269	1 273	1 293
Zisk/ha z. p. (odchylka od průměru)	%	100	-123,82	34,80	73,78	66,32	15,77	-50,40
Podpory na ha z. p.	Kč/ha	3 700	3 675	3 812	3 593	3 526	3 677	3 818

Ukazatel	MJ	Zem. půda do 1 000 ha			Zem. půda 1 000 - 1 500 ha			Zem. půda nad 1 500 ha		
		LFA			LFA			LFA		
		do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %	do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %	do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %
Zastoupené okresy	počet	6	6	6	5	6	17	6	6	5
Zemědělská půda	ha	790	793	589	1 220	1 191	1 243	1 789	1 835	2 309
Zisk/ha z. p. (odchylka od průměru)	%	59,41	-87,83	-343,02	17,81	45,53	36,01	113,66	89,60	6,96
Podpory na ha z. p.	Kč/ha	3 487	3 732	3 851	3 629	3 701	3 902	3 485	3 636	3 654

Pramen: výběrové šetření FADN CZ a vlastní výpočty

Tab. 2 - Výsledky agregovaných skupin průměrných podniků fyzických osob

Ukazatel	MJ	Soubor celkem	Zemědělská půda			LFA		
			do 50 ha	50 - 100 ha	nad 100 ha	do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %
Zastoupené okresy	počet	67	3	30	34	18	18	31
Zemědělská půda	ha	127	29	76	180	121	118	135
Zisk/ha z. p. (odchylka od průměru)	%	100	-229,07	2,93	17,63	70,56	-30,42	-23,31
Podpory na ha z. p.	Kč/ha	3 760	3 193	3 658	3 806	3 334	3 414	4 158

Ukazatel	MJ	Zem. půda do 50 ha			Zem. půda 50 - 100 ha			Zem. půda nad 100 ha		
		LFA			LFA			LFA		
		do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %	do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %	do 30 %	30 - 70 %	nad 70 %
Zastoupené okresy	počet	2	1	0	8	9	13	8	8	18
Zemědělská půda	ha	30	27		82	77	71	183	176	181
Zisk/ha z. p. (odchylka od průměru)	%	-274,05	-139,12		139,77	-44,23	-48,63	87,50	-1,30	-5,02
Podpory na ha z. p.	Kč/ha	3 134	3 325		3 403	3 503	3 955	3 311	3 372	4 215

Pramen: výběrové šetření FADN CZ a vlastní výpočty

Vztah velikosti průměrného podniku a zisku

Mezi PPO dosahují největšího zisku na hektar podniky velikosti nad 1 500 ha z. p. (o 74 % nad průměrem ČR), dále podniky velikosti 1 000 – 1 500 ha z. p. (o 35 % nad průměrem). Nejnižšího zisku dosahují podniky velikosti do 1 000 ha z. p. (pokles o 124 % pod průměr – tedy do oblasti záporného zisku).

U PFO je situace podobná. Největšího zisku na hektar dosahují podniky velikosti nad 100 ha z. p. (o 18 % nad průměrem ČR), dále podniky velikosti 50 - 100 ha z. p. (3 % nad průměrem). Nejnižšího zisku dosahují nejmenší podniky velikosti do 50 ha z. p. (výrazný pokles do záporných hodnot).

Vztah LFA a zisku

Předpoklad, že zisk na ha z. p. bude klesat se zhoršujícími se podmínkami, neplatí stejně pro obě právní formy podniků. U PPO klesal tento ukazatel od nejpriznivějších podmínek (do 30 % LFA) přes průměrné podmínky (30 - 70 % LFA) až po nejméně příznivé podmínky (nad 70 % LFA). Rozdíly od průměrného zisku na ha z. p. dosáhly hodnot 66 %,

resp. 16 %, resp. -50 %. U PFO bylo dosaženo analogických hodnot 71 %, resp. -30 %, resp. -23 %, což znamená, že nejnižší zisk byl dosažen v průměrných podmínkách.

Rozdílné tendence lze vysvětlit výší podpor v nejméně příznivých oblastech (v PFO 4 158 Kč/ha z. p., zatímco v PPO jen 3 818 Kč/ha z. p.). Je to pravděpodobně důsledek vyššího podílu TTP v LFA u PFO, než v PPO v těchto podmínkách.

DISKUSE - ZÁVĚR

V příspěvku byly zkoumány dopady agrární politiky na různé typy podnikatelských subjektů existujících v různých přírodních podmínkách. Prostřednictvím průměrných podniků za jednotlivé okresy ČR byly sledovány rozdíly v dosaženém zisku na hektar z. p. ve třech velikostních skupinách u PPO a PFO a ve třech skupinách podle podílu LFA na z. p.

1. Podle šetření FADN CZ představovaly v roce 2004 průměrné podpory 4 555 Kč/ha z. p. (meziroční zvýšení o cca 80 %). V modelových výpočtech, které zahrnují pouze přímé platby a platby na TTP v LFA, dosáhla průměrná výše podpor cca 3 700 Kč/ha z. p.
2. Výše podpor na ha z. p., vypočtených modelem v závislosti na velikosti podniku, se od průměru příliš neodchyluje ani u PPO, ani u PFO. Výše podpor na ha z. p. v závislosti na podílu LFA se zvyšuje se zhoršujícími se podmínkami (zvýšení podpory v nejméně příznivých podmínkách proti průměru činí u PPO pouze 3,2 %, zatímco u PFO téměř 11 %). Tuto tendenci potvrzují i výše podpor v agregovaných skupinách podniků.
3. Modelem vypočtený ukazatel zisk/ha z. p. klesá až na dvě výjimky ve směru zhoršujících se podmínek.
4. Na základě poklesu dosaženého zisku na ha z. p. od průměru ČR o více než 100 % (pokles do ztráty), lze následující podniky pokládat za problémové.
 - U PPO se jedná o podniky do 1 000 ha v nejméně příznivých podmínkách.
 - U PFO se jedná o podniky do 50 ha v nejpříznivějších i průměrných podmínkách.

Modelové výpočty ukázaly, že z hlediska zisku na ha z. p. vykazují životaschopnost (kladný zisk vč. podpor) podniky právnických osob spadající do 8 z 9 agregovaných skupin a podniky fyzických osob zařazené do 6 z 8 agregovaných skupin.

Příspěvek vznikl v rámci institucionální podpory výzkumného záměru MZE0002725101 „Analýza a vyhodnocování možností trvalé udržitelnosti zemědělství a venkova ČR v podmínkách EU a Evropského modelu zemědělství“.

LITERATURA

- [1] FOLTÝN, I., ZÍDEK, T., ZEDNÍČKOVÁ, I.: Dopady vstupu ČR do EU na trvale udržitelný rozvoj českého zemědělství, Sborník z mezinárodní vědecké konference „Agrární perspektivy XIII“, Praha, 2004, str. 99-103, ISBN 80-213-1190-8
- [2] DOUCHA, T., FOLTÝN, I.: Modelling the Multifunctionality of Czech Agriculture, studie ENARPRI č. 17/květen 2006, CEPS Brusel, 14 str., ISBN 92-9079-640-5
- [3] Výběrové šetření FADN CZ za rok 2004
- [4] Výzkumný záměr MZE0002725101 „Analýza a vyhodnocování možností trvalé udržitelnosti zemědělství a venkova ČR v podmínkách EU a Evropského modelu zemědělství“, Periodická zpráva za rok 2005, VÚZE 2006
- [5] Souhrnný zemědělský účet, definitivní údaje za roky 2003 a 2004, ČSÚ

Adresa autora:

RNDr. Ivan Foltýn, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha 2, Mánesova 75, tel.: 222 000 414, e-mail: foltyn@vuze.cz